

Samenvatting Aanbevelingen middellange termijnstrategie circulaire samenleving

Voor u ligt het adviesrapport van Circularities en Circulair. Support met aanbevelingen voor de provincie Utrecht om te komen tot een middellangetermijnstrategie voor de circulaire economie transitie. Dit naar aanleiding van de vraag hoe er een brug kan worden geslagen tussen de ambitie en de uitvoeringsagenda.

Doel

Het advies is bedoeld als hulp om beleid op te ontwikkelen of verder vorm te geven, te toetsen aan bestaand beleid en discussies aan te scherpen. De aanbevelingen die hier worden aangeboden, kunnen de komende periode worden benut bij de verkiezingen en de daaropvolgende ontwikkeling van een coalitieakkoord. Als de politiek duiding geeft aan de prioriteit die het heeft in context van de bredere opgaven waar de Provincie Utrecht voorstaat, kan er ambtelijk een realistisch plan worden opgesteld.

1. Urgentie

Grondstoffenprijzen worden razendsnel duurder. Het winnen van die grondstoffen, het transporteren en produceren van producten uit diezelfde materialen, zorgt voor de grootste uitstoot naar lucht, water en bodem en maakt ons letterlijk ongezond. Als onvoldoende of te laat ingezet wordt op circulaire economie zal de provincie steeds moeilijker de kwaliteit van de leefomgeving kunnen waarborgen. Er komt steeds strengere regelgeving waarbij CO₂ en stikstof nog maar het topje van de ijsberg zijn.

Klimaat doelen niet haalbaar zonder circulaire economie

De circulariteit in onze wereld vertoont echter een dalende trend. De energietransitie kan niet worden gerealiseerd op de huidige manier, dit vanwege de schaarse materialen die daarvoor nodig zijn. Zonder grondstoffentransitie komen de klimaatdoelen in de knel.

Planetaire grenzen

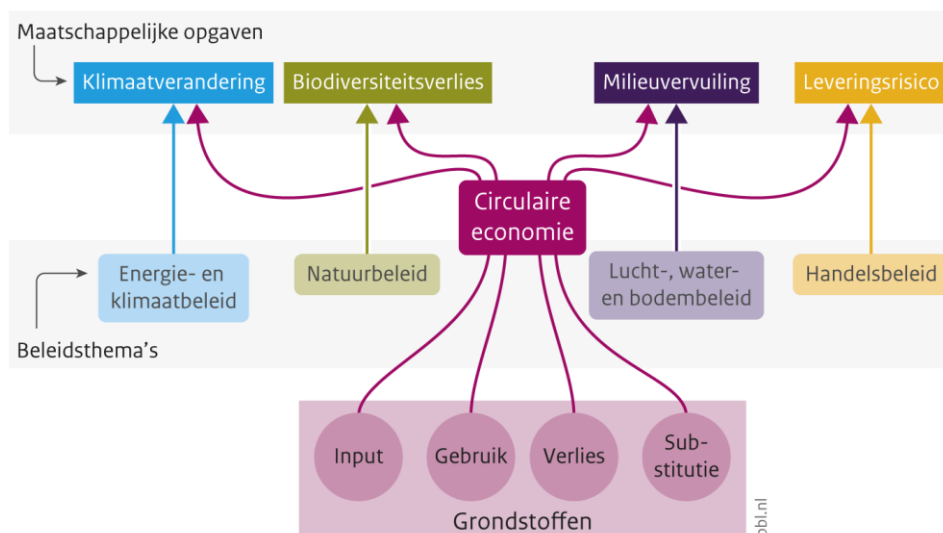
Er zitten grenzen aan wat onze ecosystemen aankunnen voordat ze onomkeerbaar veranderen. Deze planetaire grenzen zijn de grenzen waarbinnen de mensheid zich generaties lang zou kunnen blijven ontwikkelen. Maar we zijn al door meerdere grenzen heen gegaan.

2. Doelstelling Circulaire opgave provincie Utrecht

Door de Provincie Utrecht zijn in de beleidsvisie drie hoofddoelen vastgesteld voor de transitie naar een circulaire samenleving:

1. Het verminderen van de milieudruk & van materiaalgebruik;
2. Het verbeteren van de leveringszekerheid van producten, componenten en materialen;
3. Het ontwikkelen van een toekomstgerichte regionale economie

Positionering circulaire economie ten opzichte van maatschappelijke opgaven en andere beleidsthema's

Bron: PBL

Afbeelding van het Rijk over de positionering circulaire economie

Capaciteit

De beschikbaarheid van voldoende gekwalificeerde medewerkers beïnvloedt de snelheid waarmee de transitie gerealiseerd kan worden. Vandaar dat een goede samenwerking tussen diverse stakeholders en overheden onderling wenselijk is. Op die manier kunnen de beschikbare competenties ten volste worden benut.

3. Handelingsperspectief provincie Utrecht

Er zijn vele zaken waarbij het logischer is dat de provincie een rol pakt vanwege de kennis van de regionale situatie in plaats van het Rijk. De provincie is groot genoeg om overzicht te hebben en klein genoeg om de regie te kunnen nemen. Provincies stimuleren over het algemeen circulaire initiatieven door het samenbrengen van partijen in de regio, het creëren van bewustwording, het onder de aandacht brengen van regionale goede voorbeelden, het faciliteren van verschillende doelgroepen in de regio met kennis van experts, het aanbieden van trainingen, het ondersteunen van initiatieven met subsidies (o.a. van het Rijk of de EU), het bieden van vestigingsplekken of regionale onderzoeken laten doen. Ook lobbyen bij het Rijk of de EU en het wegnemen van belemmeringen zijn handelingsperspectieven. Bovendien hebben provincies een flinke inkoopkracht om zelf de circulaire economie aan te jagen. Provincies zijn misschien wel de invloedrijkste spelers in de realisatie van een circulaire economie. Dit advies biedt de provincie Utrecht handelingsperspectief door concrete SMART doelstellingen aan te reiken. Deze doelstellingen zijn gekoppeld aan de in de beleidsvisie circulaire samenleving 2050 beschreven thema's.

3.1 Gebiedsontwikkeling en ruimtelijke planning

Circulair ruimtegebruik moet vooral bijdragen aan betere bodem, lucht en waterkwaliteit en biodiversiteit bevorderen. Dit wordt ook onderstreept in de kamerbrief van Hugo de Jonge. De beperkte ruimte moet tevens verstandig gebruikt worden. Verschillende wetenschappers hebben berekend dat Nederland zelfs tot 3 miljoen extra woningen kan realiseren als we betere doorstroming binnen bestaande woningbouw zouden bewerkstelligen.

3.2 Bouweconomie

Om te kunnen bouwen hebben we 'kritieke' grondstoffen nodig en die zijn steeds minder beschikbaar, komen uit gebieden waar we niet altijd afhankelijk van willen zijn en prijzen in de bouw gaan razendsnel omhoog. Tot 2030 gaat zo'n 50 procent van alle grondstoffen die we in ons land gebruiken naar de bouwsector. Een derde daarvan kan in potentie met de huidige technieken uit hergebruik van materialen en afvalstoffen worden gehaald. De rest van die grondstoffen moet dus nog gewonnen worden. In 2050 nemen de Nederlandse bouwplannen zo'n 40 procent van ons energieverbruik voor hun rekening en 30 procent van het waterverbruik. Gezien de impact van de bouw, is aandacht nodig om waar mogelijk bouw te voorkomen. Het bevorderen dat meer mensen in een passende woning wonen, is de meest impactvolle om grondstoffen te besparen. Het winnen van grondstoffen en het volbouwen van land geldt als een van de grootste gevaren voor biodiversiteit, die bijna nergens ter wereld sneller afneemt dan in Nederland. Vandaar dat ook natuurinclusief en klimaatadaptief bouwen aandacht vraagt. Het eigen vastgoed kan ook worden benut om nieuwbouw te voorkomen en kan middels goed onderhoud zo lang mogelijk worden gebruikt.

3.3 Mobiliteit en transport

De vraag naar personenvervoer groeit en veroorzaakt daarmee een toename aan uitstoot van broeikasgassen en luchtvervuiling. De provincie is eigenaar van verschillende wegen en fietspaden, bruggen, viaducten, tunnels etc. en heeft dus direct invloed op de aanleg, renovatie en vervanging daarvan. Daarnaast kan deelmobiliteit en slimme logistiek zorgen voor minder voertuigen op de weg.

3.4 Circulariteit en energietransitie

Uit onderzoek blijkt dat 70 procent van alle CO₂-uitstoot het gevolg is van het winnen en verwerken van onze grondstoffen, van onze producten. Daarnaast is de energietransitie niet eens mogelijk

omdat we daarvoor te weinig grondstoffen hebben. De bevoorradingsketen is ook nog eens makkelijk te belemmeren door een paar landen (China bezit en verwerkt bijvoorbeeld het overgrote merendeel) die de mijnen en grondstoffen bezitten. Daar komt nog eens bovenop dat het delven van deze grondstoffen ontzettend veel CO₂ uitstoot, in natuurgebieden plaatsvindt en dat dit veelal onder barre omstandigheden voor de mens gebeurt.

3.5 Economie en Ondernemerschap

Om steeds minder afhankelijk te worden van (geo)politiek instabiele landen wil je als provincie de regionale bedrijven voorbereiden op strengere of nieuwe regelgeving en veranderend economisch klimaat en bijdragen aan gunstige omstandigheden voor de benodigde transitie. Er moet dus dringend meer geld en regels komen voor het bevorderen van de circulaire economie. Er is met name voor de hoger R-strategieën meer geld nodig. De maatschappelijke impact die keuzes hebben wordt nu nog nauwelijks meegewogen bij het maken van keuzes.

3.6 (Agrarisch) Natuur- en landschapsbeheer

Natuurinclusief- of kringlooplandbouw vraagt om een andere grondverhouding dan er nu is. Een agrariër heeft meer grond nodig voor eenzelfde productie. Er is daarnaast een groeiende vraag naar ruimte voor duurzame voedsel coöperaties waar natuur inclusieve boeren voor kleine groepen inwoners produceren, ook dat vraagt een andere gebiedsindeling.

3.7 Water- en Bodembeheer

Gezonde bodem draagt bij aan de opslag van bijvoorbeeld CO₂ of stikstof. De kamerbrief van Hugo de Jonge (nov'22) geeft dan ook aan dat water en bodem sturend zou moeten zijn. Oppervlaktewater bevat steeds meer chemicaliën die in water of bodem een risico voor mens en natuur kunnen vormen. Nederland heeft de slechtste oppervlaktewater kwaliteit van Europa. Een omschakeling in beleid is hard nodig om te komen tot gesloten watersystemen. Daarnaast zullen we ons vanwege klimaatverandering moeten inspannen om het water beter vast te houden.

3.8 Voedsel

Ongeveer een derde van al ons voedsel wordt verspild. Het voedsel dat nu verloren gaat, is verantwoordelijk voor 8% van de totale uitstoot aan broeikasgassen in de wereld. De gehele voedselketen van productie tot en met consumptie, veroorzaakt ernstige ecologische verstoringen. Binnen de provincie is er hiervoor een uitgebreide voedselagenda opgesteld. Bij voedsel wordt vaak ten onrechte alleen op voorkomen van voedselverspilling en hergebruik van voedselresten gefocust. Zo is bijvoorbeeld het gebruiken van granen voor veevoer niet zo efficiënt. Wat betreft biologische voeding: uiterlijk in 2030 moet volgens de Europese commissie 25% van de landbouwgrond gebruikt worden voor biologische landbouw.

Lokaal en seizoensgebonden

Meer lokaal eten zorgt automatisch voor meer seizoensgebonden voeding en een eerlijke prijs voor boeren. Door korte keten initiatieven stimuleert de provincie duurzamere consumptie. Er is minder vervoer, transport en opslag nodig. Bij lokale voeding zit een groot deel van de bijdrage aan een circulaire samenleving in het besparen van andere grondstoffen dan voedsel zelf. Dat geldt ook voor seizoensgebonden voeding.

3.9 Kringlooplandbouw (Agrarisch ondernemen)

De landbouw is een van de belangrijkste oorzaken van biodiversiteitsverlies, en omgekeerd vormt biodiversiteitsverlies ook een enorme bedreiging voor de landbouw. Natuurinclusieve landbouw is kort gezegd: een manier van boeren waar ook de natuur baat bij heeft, waarbij gewerkt wordt binnen de grenzen van de natuur. De kringloop kan alleen gesloten worden als we wereldwijd minder vlees eten. Vandaar dat aandacht voor voedsel ook nodig is.

Wil een landbouwer meer vat krijgen op de prijzen dan kunnen korte keten initiatieven helpen.

Biobased materialen voor de bouw

Nu wordt in de bouw vooral veel beton en staal gebruikt, materialen die enorm veel energie kosten om te produceren. Dat geldt veel minder voor biobased materialen en bovendien houden deze juist CO₂ vast. Ook kan het materiaal in enkele decennia weer teruggroeien. Een van de belangrijke aardmaterialen, die ook in beton wordt gebruikt, is zand. En anders dan veel mensen denken, wordt deze grondstof schaars. Andere redenen om voor natuurlijk materiaal te kiezen zijn de gezondheid en het comfort.

3.10 Grondbeleid

Voedsel en huizen worden o.a. veel duurder omdat de grond verkocht wordt aan commerciële partijen. Grond van de provincie is een publieke asset en zou in publieke handen moeten blijven en waar mogelijk zelf opgekocht kunnen worden. Zodat er niet met grond gespeculeerd kan worden of dat grond doorverkocht kan worden, waardoor prijzen omhooggaan. Thomas Rau zegt bijvoorbeeld: "In Basel en Luxemburg mag je geen grond meer verkopen."

3.11 Inkoop en bedrijfsvoering

Overheden spenderen jaarlijks miljarden aan inkoop van goederen en diensten. Door inkoopkracht gericht in te zetten wordt enerzijds de milieudruk van materiaalgebruik verminderd en anderzijds productinnovatie en opschaling van duurzame en circulaire oplossingen bevorderd. De Provincie heeft het landelijke Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven & Inkoop (MVOI) ondertekend. De Provincie zal hiervoor een actieplan opstellen om MVOI steviger te verankeren in de organisatie en actief deze kennis te ontwikkelen met de regio in het Regionale Circulair Inkoop Overleg (RCIO).

3.12 Educatie en communicatie

Om de transitie naar een circulaire economie mogelijk te maken moeten ondernemers, werknemers en inwoners in de provincie Utrecht beschikken over circulaire kennis, vaardigheden en competenties. Daarnaast past circulariteit bij het aantrekken van (jong) personeel, wat graag kiest voor impactvol werk.

Gedragsverandering organisatiebreed

Er kan gesteld worden dat de transitie naar een circulaire economie grotendeels een van gedragsverandering is. Uit onderzoek blijkt dat het succes van circulaire economie initiatieven afhankelijk is van alle afdelingen en processen in bedrijven. Deze afhankelijkheid is bij de circulaire economie groter dan bij bijvoorbeeld de energietransitie. Voor de transitie naar een circulaire economie is het daarom noodzakelijk dat de circulaire economie competenties in alle processen van een organisatie worden ontwikkeld. Daarom zitten in alle 12 beleidsthema's doelstellingen verwerkt die gericht zijn op circulaire kennisontwikkeling, vaardigheden en competenties.

Een leven lang leren

Er wordt vaak gekeken naar universiteiten HBO's en MBO's om kennis over circulaire economie te verspreiden en ontwikkelen. Echter de werkelijkheid laat zien dat voornamelijk gespecialiseerde organisaties en expert de meest praktische kennis hebben waardoor circulaire economie wordt bewerkstelligd. Op uitzonderingen na, zoals bijvoorbeeld het Utrecht Sustainability Institute, zijn de meeste opleidingen nog op zoek hoe circulaire economie te implementeren en zoekende naar welke kennis te ontwikkelen. Samen optrekken kan daarom ook van toegevoegde waarde zijn, zodat circulariteit in het onderwijs een betere bedding krijgt.

Monitoring

Door inzicht te hebben in grondstoffen en voortgang van doelstellingen kan er tijdig worden bijgestuurd. En door met mensen, zowel intern als extern, het gesprek te hebben over deze transitie

en ze te motiveren om hier (intrinsiek) mee aan de slag te laten gaan, wordt het ook daadwerkelijk mogelijk om voortgang te maken.

Tabel 1 Schatting benodigde middelen door externe experts.

Beleidsdoelen	fte's	euro's
3.1 Gebiedsontwikkeling en ruimtelijke planning	4,7	€ 1.080.000
<i>recreatie</i>	1	€ 50.000
<i>bouwen</i>	1	€ 250.000
<i>natuur</i>	0,5	€ 175.000
<i>bedrijventerreinen</i>	1	€ 500.000
<i>ruimte voor CE</i>	1	€ 100.000
<i>gronduitgifte</i>	0,2	€ 5.000
3.2 Bouweconomie	3,2	€ 845.000
<i>eigen organisatie</i>	1,2	€ 225.000
<i>samenwerking</i>	2	€ 620.000
3.3 Mobiliteit	4,8	€ 1.620.000
<i>infrastructuur</i>	1,5	€ 420.000
<i>personenvervoer</i>	2	€ 625.000
<i>goederentransport en logistiek</i>	1,3	€ 575.000
3.4 Circulariteit en energietransitie	2	€ 650.000
3.5 Economie en ondernemerschap	4	€ 1.610.000
<i>bedrijven activeren</i>	1	€ 900.000
<i>netwerk creëren</i>	1	€ 185.000
<i>wet en regelgeving</i>	1	€ 100.000
<i>financiële ondersteuning</i>	1	€ 425.000
3.6 (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer		
Verwerkt bij thema's 3.1 en 3.9		
3.7 Water- en bodembeheer	3,6	€ 1.900.000
<i>drinkwater</i>	1,8	€ 675.000
<i>waterketen en bodem</i>	1,8	€ 1.225.000
3.8 Voedsel	3	€ 1.350.000
<i>eigen organisatie</i>	1	€ 100.000
<i>activeren consument</i>	1	€ 400.000
<i>bedrijven activeren</i>	1	€ 850.000
3.9 Kringlooplandbouw (agrarisch ondernemen)	2	€ 1.285.000
3.10 Grondbeleid		
Verwerkt bij thema's 3.1, 3.2 en 3.9		
3.11 Inkoop en bedrijfsvoering	4	€ 340.000
<i>eigen organisatie</i>	1,6	€ 100.000
<i>circulaire bedrijfsvoering - mobiliteit</i>	0,4	€ 70.000
<i>circulaire bedrijfsvoering - facilitair & CO2 prestatieladder</i>	2	€ 90.000
<i>samenwerking</i>		€ 80.000
3.12 Educatie en communicatie	4,1	€ 727.000
<i>eigen organisatie</i>	1,2	€ 290.000
<i>scholen</i>	0,9	€ 150.000
<i>arbeidsmarkt</i>	1	€ 110.000
<i>inwoners</i>	1	€ 177.000
TOTAAL	35,4	€ 11.407.000